

Opinnäytetyö AMK

Tuotantotalous

2020

Ilari Rossi

RISKIENHALLINNAN MUUTOSTEN VAIKUTUKSET YRITYSRAHOITUKSISSA

Ilari Rossi

RISKIENHALLINNAN MUUTOSTEN VAIKUTUKSET YRITYSRAHOITUKSISSA

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia riskienhallinnassa tapahtuneita muutoksia ja miten ne ovat vaikuttaneet yritysrahoituksissa. Aiheeseen perehdyttiin erityisesti pankkisääntelyn ja pankkimarkkinoilla olevien toimijoiden kautta. Opinnäytetyössä oli tarkoitus selvittää, onko riskienhallinnassa tapahtuneet muutokset aiheuttaneet sen, että yritykset siirtyvät hakemaan rahoitusta muualta kuin perinteisiltä talletuspankeilta. Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen rahoitusalan murroksen vuoksi eikä sen merkittävyyttä voi aliarvioida.

Opinnäytetyöhön rakennettiin teoriaosuus ja case-osuus. Teoriaosuuteen sisällytettiin rahoituksen eri lähteitä ja mitä kilpailijoita markkinoilla on sekä pankkisääntelyä. Yritysrahoitukseen liittyvää riskienhallintaa lähestyttiin määrittelemällä eri riskityypit, ja keskityttiin erityisesti luottoriskiin. Sen jälkeen kirjoitettiin vakavaraisuudesta ja luottoriskin kahdesta eri mittaamistavasta. Viimeisenä teoriaosuudessa käsiteltiin vakuuksia ja korkorakennetta. Case-osuudessa selvitettiin saatavilla olevien tilastojen, haastatteluiden ja tutkimuksen avulla miten teoria heijastuu todelliseen tilanteeseen. Näkökulmaa tutkimukseen haettiin myös toteuttamalla haastattelu rahoitusosalalla toimivalle asiantuntijalle.

Opinnäytetyön tavoite saavutettiin ja tutkimustulokset osoittivat riskienhallinnassa tapahtuneen muutoksia. Riskienhallinnan keinoja ollaan viemässä talletuspankeilta pois, joka vaikeuttaa luottojen myöntämistä. Rahoitusalan kilpailu on vääristynyt, ja yritykset tulevat siirtymään hakemaan rahoitusta muualta kuin talletuspankeista. Lisääntynyt pankkisääntely on sitonut pankkien käsiä, eikä heillä ole enää mahdollisuuksia toimia kuten ennen. Korkeat vakuusvaatimukset, korkea rahan hinta, byrokraattinen prosessi ja henkilöstön vähentäminen ajavat yritykset muualle.

Opinnäytetyön viesti on selvä, yritysrahoituksissa tapahtuneet riskienhallinnan muutokset tulevat muuttamaan rahoitusala. Pankit voivat joko sopeutua tilanteeseen ja hankkia muita tulonlähteitä, tai yrittää muuttaa kansallista ja kansainvälistä sääntelyä, joka sitoo heidän kätensä.

ASIASANAT:

Yritysrahoitus, riskienhallinta, muutos, talletuspankki, varjopankki

Ilari Rossi

RISK MANAGEMENT CHANGES IN CORPORATE FINANCE

The purpose of this bachelor's thesis was to study the changes in risk management and how they have affected to corporate financing. The topic was researched through bank regulation and different parties in banking sector. The purpose of the bachelor's thesis was to find out if the changes in risk management have caused companies to seek for finance from other companies than traditional banks. The study was conducted because of the topicality in finance transition and it shall not be underestimated.

The thesis included theory and case study parts. Theory consisted of different sources for financing and parties in the sector and also banking regulation. Risk management in corporate finance was approached by defining different types of risks with focus on credit risk. After that capital standards and the two ways of measuring credit risk were introduced. Finally, collateral and interest changes were introduced. The purpose of the case study was to find out how the theory is in real life. Recent statistics, interviews and research were used.

The objective of the thesis was reached, and the outcome was that there have been changes in risk management. Risk management tools have been taken away from banks, which causes troubles to corporate financing. The competition in finance sector is twisted and not equal. Companies are moving to seek finance from other than banks. The increase in banking regulation does not allow banks to operate as they used to. High collateral demands, high price on money, bureaucratic process and personnel cut downs drives companies to somewhere else.

The message of the study is clear, risk management changes in corporate finance will change the finance sector. Banks can either adapt to the new situation by finding alternative sources for income or try to change the national and international regulations that ties their hands.

KEYWORDS:

Corporate finance, risk management, change, bank, shadow bank

SISÄLTÖ

KÄYTETYT LYHENTEET TAI SANASTO	6
1 JOHDANTO	7
2 YRITYSRAHOITUS	9
2.1 Rahoituksen lähteet	10
2.1.1 Talletuspankit	10
2.1.2 Varjopankit	11
2.2 Sääntely	12
2.2.1 Baselin pankkivalvontakomitea	12
3 RISKIENHALLINTA	15
3.1 Riskityypit	16
3.2 Vakavaraisuus	17
3.3 Luottoriskin mittaaminen	17
3.3.1 Standardimenetelmä	18
3.3.2 Sisäisten luottoluokitusten menetelmä	18
3.4 Vakuudet	19
3.5 Korkorakenne	19
4 CASE	21
4.1 Rahoitusmarkkinat	21
4.2 Sääntelyn lisääntyminen	24
4.3 Korot ja vakuudet	24
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	28
LÄHTEET	31

LIITTEET

Liite 1. Haastattelupohja rahoitusalan asiantuntijalle

KUVAT

Kuva 1. Rahoitusjärjestelmän osapuolet (Knüpfer ja Puttonen 2018, 52).	10
Kuva 2. Rahoitusmarkkinoiden koko vuonna 2010 ja 2018 (The Financial Stability Board 2020).	22
Kuva 3. Suomalaisten pankkien viitekorkoja kuukausittain (Suomen pankki).	26
Kuva 4. Pankkien henkilöstön ja konttoreiden määrä (Finanssiala 2018).	27

KÄYTETYT LYHENTEET TAI SANASTO

AIRB	Sisäisten luottoluokitusten edistynyt menetelmä
BIS	Banking for International Settlements
FIRB	Sisäisten luottoluokitusten perusmenetelmä
FSB	Financial Stability Board
IRBA	Sisäisten luottoluokitusten menetelmä
NBFI	Non-Bank Financial Intermediation

1 JOHDANTO

Valtiot tarvitsevat taakseen vahvan kansantalouden, jonka päälle rakentaa yhteiskunta. Vahva kansantalous taas edellyttää yrityksiltä kykyä kasvaa, ja kasvu vaatii työntekijöitä ja pääomaa. Työllisyyttä tarkasteltaessa on tärkeää huomata, että suurin osa työpaikoista syntyy pieniin ja keskisuuriin yrityksiin. Vuosien 2002-2010 välisenä aikana peräti 85% kaikista työpaikoista syntyi pk-yrityksiin. Jos tarkastellaan edelleen pk-yrityksiä, voidaan huomata, että lähes kaikki työpaikat syntyvät etenkin aloittaviin mikro- ja pienyrityksiin. (de Kok ym. 2011, 6-7.) Juuri näille yrityksille rahoituksen saaminen on vaikeinta, pankkien keskittyessä suuriin asiakkaisiinsa. Vieraan pääoman hankkiminen voi tapahtua usealla eri tavalla, mutta useimmiten sitä haetaan yritysrahoituksena pankista tai rahoitusyhtiöstä (Pk-yritysbarometri 2019, 20).

Opinnäytetyö on ajankohtainen, sillä koko rahoitusmarkkina on murroksessa. Suomen Pankin ajankohtaisessa Euro&Talous -analyysissä Hirvonen ja Walta toteavat, että yritykset hakevat rahoitusta yhä useammin pankkisektorin ulkopuolelta (2019). Pankkisektoriin kohdistuu monia muutoksia, joihin pankkien on reagoitava (Fungáčová ym. 2015). Pankit ovat keskittyneet suuriin yrityksiin ja kovan kasvun startupeihin, ja kansantalouden kannalta kriittiset pk-yritykset saattavat jäädä ilman rahoitusta tai he hakevat rahoituksen muualta. Miksi yritykset sitten ovat siirtymässä hakemaan rahoitusta muualta kuin perinteisistä pankeista?

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tutkia, onko talletuspankkien yritysrahoitusten riskienhallinnassa tapahtunut muutoksia, joiden takia yritykset ovat siirtymässä hakemaan rahoitusta muualta kuin talletuspankeista. Tutkimuksessa pyritään selvittämään mitkä asiat vaikuttavat riskienhallintaan ja miten riskienhallinta on muuttunut. Tutkimus on erityisen tärkeä, sillä aiheella voi olla kauaskantoiset ja vakavat seuraukset, mikäli niihin ei reagoida ajoissa. Rahoitusosalalla muutosten tekeminen on työlästä ja aikaa vievää, joten niitä täytyy valmistella ajoissa. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on luoda vakavasta asiasta tietoisuutta.

Opinnäytetyöhön sisältyy teoriaosuus, jossa käsitellään yritysrahoitusta ja riskienhallintaa. Yritysrahoituksessa keskitytään rahoituksen perusteisiin, rahoituksen lähteisiin, lähinnä talletuspankkeihin ja sääntelyn ulkopuolella operoiviin rahoituksen tarjoajiin sekä sääntelyyn. Seuraavassa osiossa keskitytään riskienhallintaan, eri riskityyppeihin, riskien mittaamiseen, vakuuksiin ja korkorakenteeseen. Teoriaosuuden jälkeen case-

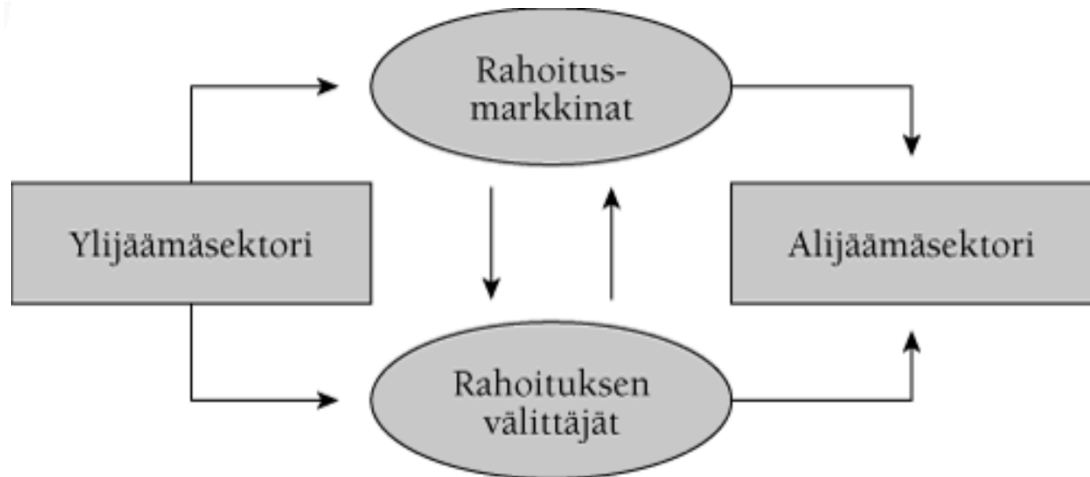
osiossa tutkitaan saatavilla olevia tilastojen ja tutkimusten ja asiantuntijoiden haastattelujen avulla, miten teoria heijastuu todelliseen tilanteeseen. Näkökulmaa tutkimukseen haettiin myös haastattelemalla alan asiantuntijaa. Koko opinnäytetyöstä tiivistetään johtopäätökset viimeiseen kappaleeseen. Osa opinnäytetyöstä toteutettiin artikkelin kirjoittamisena, mikä vaikuttaa raportin pituuteen.

2 YRITYSRAHOITUS

Useimmilla yrityksillä on samat tavoitteet. Kaikessa yksinkertaisuudessaan yrityksen on tuotettava omistajilleen lisäarvoa, jotta sen olemassaolo on perusteltua (Knüpfer ja Puttonen 2018, 16). Muita määriteltyjä tavoitteita on muun muassa yrityksen voiton maksimointi, liikevaihdon maksimointi tai yrityksen jatkuva kasvu (Martikainen ja Vaihekoski 2015, 10). Edellä mainittuihin tavoitteisiin pääseminen vaatii yritykseltä enemmän tuloja kuin menoja. Investointien on siis tuotettava enemmän, kuin mitä niihin kuluu kustannuksia.

Jokainen yritys tarvitsee rahoitusta jossain vaiheessa sen elinkaarta mahdollistaakseen kasvun (Riasi 2015, 16). Yrityksillä on investointien rahoittamiseen kaksi eri vaihtoehtoa, sillä ne voivat käyttää omaa tai vierasta pääomaa. Molemmissa vaihtoehtoissa on hyvät ja huonot puolensa, joten tilanteesta riippuen yrityksen täytyy valita itselleen sopivin vaihtoehto. Tässä tutkimuksessa keskitytään vieraaseen pääomaan.

Vieraan pääoman hankkiminen tapahtuu rahoitusmarkkinoilla operoivien instituutioiden kautta. Rahoitusmarkkinat voidaan jakaa ensisijais- ja toissijaismarkkinoihin. Ensisijaismarkkinoilla yritys hakee rahaa omaan kassansa esimerkiksi laskemalla liikkeelle osakkeita. Näillä jo liikkeelle lasketuilla osakkeilla voidaan käydä kauppaa toissijaismarkkinoilla, jossa yritys ei ole mukana lainkaan muuta kuin nimellisesti. Edelleen nämä rahoitusmarkkinat voidaan jakaa pääoma- (yli vuoden) ja rahamarkkinoihin (alle vuoden) riippuen siitä, mikä on sijoituksen kesto. (Niskanen & Niskanen 2016, 22.) Rahoitusjärjestelmä sisältää neljä eri osapuolta, rahoitusmarkkinat, rahoituksen välittäjät, ylijäämäsektori ja alijäämäsektori, kuten kuva 1. osoittaa (Knüpfer ja Puttonen 2018, 52).

Kuva 1. Rahoitusjärjestelmän osapuolet (Knüpfer ja Puttonen 2018, 52).

Vaikka koko rahoitusmarkkina on murroksessa digitalisaation ja globalisaation takia, on sen fundamentaaliset tehtävät pysyneet samoina. Ensisijaisena tehtävänä rahoitusmarkkinoilla on allokoida rahoja yllä olevan kuvan mukaisesti. Rahojen tulisi liikkua ylijäämäsektorilta alijäämäsektorille mahdollisimman tehokkaasti, eli nopeasti sekä pienin kustannuksin. Rahoitusmarkkinoiden tulee myös välittää tietoa eri toimijoiden välillä. Kolmas rahoitusmarkkinoiden tehtävä on parantaa likviditeettiä, ja neljäs tehtävä on hajauttaa riskiä.

2.1 Rahoituksen lähteet

Koska yritysten pääasiallinen vieraan pääoman lähde on edelleen pankki (Yrittäjät 2020, 31), keskitytään seuraavissa luvuissa käsittelemään pankkeja ja niiden kilpailijoita, varjopankkeja, jotka saavat operoida sääntelyn ulkopuolella.

2.1.1 Talletuspankit

Pankkien historia ulottuu satojen vuosien päähän, mutta nykyaikaisen muotonsa se sai Suomessa 1800-luvulla. 2020-luvulla pankkisektori on kuitenkin hyvin erilainen kuin tuolloin, se on globaalimpi, monipuolisempi ja sen rajat ovat hävinneet. Perinteinen jaottelu vähittäispankki- ja tukkupankkitoimintaan ei ole enää täysin selkeä. Talletuspankkeja

velvoittaa muun muassa laki luottolaitostoinnista. Laki koskee luottolaitoksia, jotka voi olla joko talletuspankkeja tai luottoyhteisöjä. Talletuspankit voivat olla osakeyhtiöitä, osuuskuntia tai säästöpankkeja. Pankkien tehtävät voidaan jakaa rahoituksen välittämiseen, maksuliikenteeseen ja riskienhallintaan. Talletuspankeille on nimensä mukaisesti oikeus vastaanottaa talletuksia, ja se on niiden tapa hankkia varoja. Näitä varoja talletuspankit välittävät edelleen, ja kolmasosa talletuksista siirtyy yrityksille luottoina. (Kontkanen 2015, 9-16, Luottolaitoslaki)

2.1.2 Varjopankit

Vaikka varjopankki -termiä on käytetty jo vuosien ajan, ei sille ole vielä löytynyt yksiselitteistä määritelmää. Koskisen mukaan ensimmäisen kerran termiä on käyttänyt Paul McCulley vuonna 2007, kun hän kuvasi Yhdysvaltojen rahoituksenvälitysprosessia. Varjopankki -termille ei ole sovittu yksiselitteistä määritelmää, joka voi johtua siitä, että rahoitusala on jo pitkään ollut murroksessa, ja muutoksen mukana ei pysytä. (Euro ja Talous 2016.) Honkanen et al. (2015) toteavat, että varjopankki -termin tarkoitus voi vaihdella eri tutkimusten välillä, mutta yksinkertaisimmillaan varjopankit tarjoavat perinteisen pankkisektorin ulkopuolella rahoitusta. Tähän määritelmään sopivat esimerkiksi sijoitusrahastot, rahoitusyhtiöt, säätiöt, pääomasijoittajat tai toiset yritykset. Financial Stability Board on kansainvälinen elin, joka valvoo ja tekee suosituksia globaaliin finanssijärjestelmään. Vuonna 2018 he lopettivat "shadow banking" -termin käytön ja alkoivat käyttää "non-bank financial intermediation" -termiä. (FSB, 2020.)

Varjopankit ovat tuoneet mukanaan hyviä puolia, sillä kun niiden määrä lähti vuonna 2009 kasvamaan, toimivat ne yritysten tärkeinä rahoittajina, kun pankeilla meni huonosti. Niiden avulla myös toimijoiden määrä rahoitusmarkkinoilla on noussut selvästi, joten riski on jakaantunut useammille toimijoille. Euroopan keskuspankin julkaisussa korostetaan kuitenkin myös varjopankkien tuomaa systemaattista riskiä, jota pitäisi valvoa ja kontrolloida. (Doyle, Hermans, Molitor ja Weistroffer 2016, 3-4.)

Varjopankkimarkkinoiden todellisen koon laskettiin olevan noin \$100 miljardia vuosia sitten, ja sen arvioidaan kasvavan edelleen matalan korkotason ja tiukentuneiden sääntelyiden vuoksi. (Riasi 2015, 16-). Riasi toteaa tutkimuksessaan, että nähtävillä on indikaatioita muutoksesta, jossa yritysrahoitusta haetaan pankkien sijasta varjopankeilta. Miksi yritykset siirtyvät hakemaan rahoitusta varjopankeilta pankkien sijaan?

2.2 Sääntely

Pankkisektorilla on merkittävä rooli yhteiskunnassa, joten sen toiminta on turvattava. Tätä varten on luotu kaikille yhteinen sääntely. Pankkisektoria on säännelty tiukasti 1930-luvun laman jälkeen, ja siitä lähtien on ollut keskustelua oikeasta sääntelyn määrästä. Sääntely on kuitenkin tarkoitettu ainoastaan suojelemaan pankkisektoria, mutta sen vaikutukset, positiiviset tai negatiiviset, ovat nähtävissä vasta myöhemmin. (Dewatripoint, Rochet & Tirole 2010, 1-9.) OP Ryhmän pääjohtaja Timo Ritakallio totesi haastattelussa, että ”Finanssikriisin jälkeisessä sääntelyssä on ollut paljon hyvää, mutta nyt on suuri vaara, että ollaan menossa vahvasti yli”. Suomessa pankkien toimintaa säännellään kansainvälisesti ja kansallisesti, mutta sääntely on muuttunut vuosien saatossa yhä enemmän EU-lähtöiseksi (Kontkanen 2015, 24). Luottolaitoslaki on kansallisen sääntelyn perustana, jonka lisäksi talletuspankkeja säännellään osakeyhtiömuotoisten luottolaitosten lailla, osuuspankkilailalla, osuuskuntamuotoisten luottolaitosten lailla ja säästöpankkilailalla (Kontkanen 2015, 24-25). Laki luottolaitostoiminnasta määrittelee pankkien toimintaa. Laki vaatii luottolaitoksia pitämään huolta siitä, että niillä on riittävästi omia varoja kattamaan mahdolliset siihen kohdistuvat riskit (Finlex).

2.2.1 Baselin pankkivalvontakomitea

BIS, Banking for International Settlements, maailman vanhin kansainvälinen järjestelypankki on perustettu vuonna 1930 ja sen omistaa 62 keskuspankkia. Sen alaisuudessa toimii Baselin pankkivalvontakomitea, Basel Committee on Banking Supervision, joka on kehittänyt pankkisääntelyä vastaamaan rahoitusmarkkinoiden haasteita. Basel III on tämän hetkisen pankkisääntelyn perusta, ja se on rakentunut Basel I ja Basel II säännösten päälle. Nämä säännöt eivät ole lakeja, mutta jäsenmaat ovat sitoutuneet sisällyttämään ne lakeihinsa. (Bank for International Settlements.) Basel III säännösten viimeistä päivitystä ollaan ottamassa käyttöön, ja sen suuruudesta johtuen sitä on epävirallisesti jopa kutsuttu Basel IV säännöksi.

1980-luvulla käynnissä olleen latinalaisen Amerikan luottokriisin seurauksena Baselin pankkivalvontakomitea alkoi laatimaan suunnitelmaa, josta myöhemmin muodostui Basel I. Basel I on kokoelma pankkisääntelyjä, jotka koskevat vakavaraisuussäännöksiä. Kansainvälisesti operoivilla pankeilla tuli olla 8% omaa pääomaa riskipainotettuja varoja vastaan. Perimmäisenä tarkoituksena oli suojella pankkia itseään sekä sen asiakkaita

riskeiltä. Riskiluokkia tuli viisi, 0%, 10%, 20%, 50% ja 100%, niiden riskipitoisuuksien mukaan. 0% riskikategoriaan kuului käteinen ja valtion joukkovelkakirjat ja 100% riskikategoriaan kuului yritysten ja yksityisen sektorin lainat. Myöhemmin huomattiin, että Basel I oli epäonnistunut ja liian yksinkertainen, mutta se toimi kuitenkin pohjana seuraavalle, Basel II säännöstölle. (Bank for International Settlements, Investopedia.)

Basel II julkaistiin 2004 ja se oli samankaltainen vähimmäisvakavaraisuutta tarkentava säännös kuin sen edeltäjäkin, mutta laajempi. Se koostui kolmesta pilarista, jotka olivat vähimmäispääomavaatimukset, valvonta ja markkinakuri. Vähimmäispääomavaatimukset olivat säännöksen tärkein osa, joka velvoitti pankit pitämään tietyn määrän pääomaa riskipainotettuja varoja vastaan. (Investopedia.) Suurena muutoksena pankeille vapautui myös enemmän liikkumavaraa. Yhtenä suurimpana muutoksena pankeille tuli mahdolliseksi arvioida luotonannon riskejä pankin omilla sisäisillä malleilla. Näitä monimutkaisia sisäisiä riskien laskentamalleja käyttämällä pankit tekivät niiden valvonnan hyvin vaikeaksi. (Dewatripoint ym. 2010, 80-85.) Joidenkin mielipiteiden mukaan Basel II säännösten tuomat uudistukset olivat suuressa osassa finanssikriisin syntyisessä. CEPS organisaation toimitusjohtaja Karel Lannoo totesi finanssikriisin jälkeen, että sisäisten riskimallien käyttöönotto oli yksi keskeisimpiä syitä kriisin syntyyn. Pankit pystyivät ottamaan lisää riskejä, vaikka samalla niiden pääoman määrä pieneni. (Karel Lannoo 9.3.2020) Pankkien todellista tilaa oli vaikea havaita ja valvoa, ennen kuin tilanne oli edennyt jo kriisiin.

Sääntelyn vakavista puitteista johtuen alettiin suunnittelemaan Basel III säännöstöä. Baselin pankkivalvontakomitea alkoi uudistamaan pankkisäännöstöä G20-maiden valtioiden päämiesten valtuuttamana. Tavoitteena säännöstöllä oli parantaa pankkien kriisinsietokykyä ja pienentää järjestelmäriskiä. Kriisinsietokykyä parannettiin kiristämällä omien varojen laatuvaatimuksia sekä lisäämällä vähimmäismäärää. Pankkien omat varat luokiteltiin uudelleen, ensimmäiseen ryhmään kuuluivat rajoituksettomat ensisijaiset omat varat, toiseen rajoituksenalaiset omat varat ja kolmanteen toissijaiset omat varat. Näiden lisäksi pankeille määrättiin yleinen 2,5 prosentin pääomapuskurivaatimus ja vastasyklinen pääomapuskuri. Näistä muutoksista huolimatta kaikkien pääomien vähimmäisvaatimus pysyi edelleen kahdeksassa prosentissa. Edellä mainittujen riskipainotettujen pääomavaatimusten rinnalle Basel III säännöstössä asetettiin bruttoperusteinen vähimmäisomavaraisuusaste. (Vauhkonen 2010.)

Basel III säännösten toinen puoli, järjestelmäriskien pienentäminen, suoritettiin vastasyklisen pääomapuskurin avulla. Pääomapuskuria perusteltiin yksityisen sektorin

velkaantumisen hillitsemisellä. Mikäli luotonmyöntö kiihtyisi, pystyttäisiin kansallisesti määräämään pankeille 2,5% pääomapuskurivaatimuksen, joka tulisi täyttää 12 kuukauden kuluttua ilmoituksesta. (Vauhkonen 2010.)

Basel III säännöstöä aloitettiin implementoimaan lainsäädäntöihin vuonna 2014. Koska sääntelyä ei sen laajuudesta johtuen voida edellyttää käyttöönotettavaksi välittömästi, on sääntelyä lisätty ja muokattu asteittain useamman vuoden ajanjaksolla. Pankkialan nopeista muutoksista johtuen sääntely myös vanhenee hyvin pian, joten sitä on tarvetta päivittää uusilla suosituksilla aika ajoin. Basel III säännösten viimeiset päivitykset ovat olleet niin valtavia, että on alettu puhumaan jo Basel IV säännöstöstä (McKinsey & Company 2018). Viimeisimpien päivitysten avulla pyritään helpottamaan vertailua pankkien vakavaraisuuslukujen välillä ja lisäämään niiden läpinäkyvyyttä sekä muokata riskipainotettujen saamisten laskentamalleja luotettavampaan suuntaan. Uudistukset tekevät sääntelystä myös tasapuolisemman eri maiden ja pankkien välillä. (Finanssivalvonta 2020.)

3 RISKIENHALLINTA

Riskienhallintaan kuuluu tunnistaa, arvioida ja valvoa yrityksen kohtaamat riskit. Jokainen asiakas, tilanne tai prosessi on omanlaisensa, joka tekee riskienhallinnasta monipuolista ja vaihtelevaa. Riskienhallinnan harjoittamiselle on olemassa syynsä. Sääntelyn määrä on lisääntynyt merkittävästi 2000-luvulla, eikä riskienhallinta ole enää vapaaehtoista, vaan sitä on noudatettava lakien määräämällä tavalla. (Bessis 2015.) Riskienhallinnassa pankkien on noudatettava tiettyjä säännöksiä, eli pankki ei saisi ottaa liian suurta riskiä, että siitä voisi aiheutuisi haittoja (Luottolaitoslaki 8.8.2014/610). Toisekseen, tuotto ja riski kulkevat käsi kädessä. Pankit ovat voittoa tavoittelevia yrityksiä siinä missä muutkin, joten niiden tavoitteena on tehdä hyvä tulos. Mikäli yritys ei ole valmis ottamaan riskiä, jää sen tuotto todennäköisesti pienemmäksi, kuin riskiä ottavan yrityksen tuotto. (Bessis 2015.) Tässä osiossa pyritään saatavilla olevan kirjallisuuden avulla selvittämään, mitä pankkien riskienhallinta pitää sisällään ja miten se on muuttunut.

Admati ja Hellwig toteavat kirjassaan hyvin suoraan, että pankkien tehdessä voittoa on kyse useasta kohtuuttoman riskin ottamisesta. Kuten 2008 finanssikriisi meille näytti, pankkisektorin kriisin vaikutukset ovat hyvin vakavat, kauaskantoiset ja ulottuvat ihmisten arkipäivään. (Admati ja Hellwig 2013.) Riskienhallinnan merkitystä ei voida väheksyä, sillä se on kasvanut omaksi alakseen rahoituselämässä. Riskien määrittelyjä ja laskentakaavoja on ollut jo tiedossa vuosikymmeniä, mutta ne ovat muuttuneet ja kehittyneet. Kuitenkin aina pääosassa on aina ollut riskin vähentäminen, mittaaminen ja hinnoittelu. (Biever ja Parker 2003.) Härle ym. ennustavat tutkimuksessaan riskienhallinnan muutoksia tulevaisuudessa. Muutoksia on jo tapahtunut paljon, ja niitä tulee edelleen tapahtumaan, suurimmaksi osaksi sääntelyn takia. Sääntelyn lisäksi muutoksia tulee edistämään teknologian kehittyminen, asiakkaiden vaatimusten kohoaminen, kilpailun kiristyminen ja globalisaatio. Suomen valtion Finanssivalvonta toteaa julkaisussaan (2017), ettei uudistuminen saa kuitenkaan tapahtua ”riskienhallinnan kustannuksella”. Riskienhallintaan olennaisena osana kuuluu eri riskityyppien tunnistaminen, riskien mittaaminen ja vakuudet. Näitä osa-alueita käydään seuraavaksi läpi.

3.1 Riskityypit

Rahoituksen välitykseen liittyvien riskien lisäksi pankit kohtaavat samoja riskejä kuin muutkin yritykset. Riskejä voidaan jakaa eri tyyppeihin, mutta selkeästi merkittävin riski on luottoriski. Muita riskejä ovat markkinariski, operatiivinen riski ja strateginen riski. Luottoriski käsitteenä tarkoittaa luotonottajan takaisinmaksuun liittyvää epävarmuutta. Pankki myöntää luottoja, ja odottaa saavansa luoton määrän korkoineen takaisin. Aina näin ei kuitenkaan ole, sillä luotonottajalla on omat riskinsä, eikä välttämättä kykene maksamaan kokonaan tai osittain saamaansa luottoa takaisin määrättyssä ajassa. Tällöin luottoriski muuttuu järjestämättömäksi saamiseksi. Riippuen luotonottajan vakuuksista ja muista veloista, järjestämätön saaminen voi muuttua luottotappioksi. Luottoriskejä voi syntyä myös selvitysriskeistä, maariskeistä, joukkolainoista tai esimerkiksi takauksista. Toinen mitattava pankkeihin kohdistuva riski on markkinariski. Markkinariskeihin sisältyy luottomarginaali-, johdannais-, raaka-aine-, valuutta-, korkoriski tai sijoituksiin liittyvät riskit. Operatiiviset riskit voivat johtua esimerkiksi pankin henkilökunnan kompetenssista tai tietojärjestelmistä. Erityisesti kompetenssin merkitys on viime vuosien aikana kasvanut, sillä henkilökuntaa ja konttoreita on vähennetty, teknologian merkitys kasvanut ja toimintaympäristö muuttunut, joka ei ole voinut olla vaikuttamatta henkilökunnan kompetenssivaatimuksiin. Laajimpana riskinä on kokonaisriski eli strateginen riski. Strateginen riski voi olla yhdistelmä muita riskejä, ja siinä voi olla nähtävillä selkeä syy-seuraussuhde. (Kontkanen 2015.)

Tässä kappaleessa tarkastellaan tarkemmin luottoriskejä, koska ne muodostavat suurimman osan pankkien riskeistä ja ovat relevantein opinnäytetyön aiheeseen liittyen. Luottoriskit useimmiten syntyvät, kun luotonottaja ei kykene täyttämään velvollisuuksiinsa luottoon liittyen. Kyseisen riskin estämiseksi ja mittaamiseksi pankit voivat käyttää joko standardimenetelmää tai sisäiseen luottokelpoisuusluokitukseen perustuvaa menetelmää. Luottoriskien hallinnalla ja valvonnalla on merkittävä rooli pankkien johtamisessa. (Kontkanen 2015; Finanssivalvonta 2018.) Luottoriskien osuus kokonaisriskeistä voi olla peräti 70 prosenttia. (Kontkanen 2015.)

3.2 Vakavaraisuus

Riskienhallinnan yksi tärkeimpiä asioita on pääomarakenne, ja sitä onkin säädelty tiukasti finanssikriisin jälkeen. Admati ja Hellwig esittävät pankkien omavaraisuusasteeksi jopa 20-30%, mikä on merkittävästi korkeampi kuin nykyiset vaatimukset. Kuten jo aikaisemmin todettua, on vakavaraisuus tiukasti kansainvälisesti ja kansallisesti säänneltyä. Vakavaraisuuden perustaksi on määritelty kolme pilaria, jotka ovat markkinakuri, valvontaprosessi ja vähimmäispääomavaatimus. Näiden pilarien tarkoituksena on vähentää pankkien ja koko rahoitusmarkkinan riskiä. (Kontkanen 2015, 84-90.)

Ensimmäinen pilari sisältää vähimmäispääomavaatimuksen laskentaohjeet. Tämän avulla pankit pitävät huolen siitä, että heidän pääomansa riittää kattamaan mahdolliset tappiot. Toinen pilari liittyy riskienvalvontaan. Pankeilla tulee olla riskienhallintaorganisaatio, jolla on johdon hyväksyntä, ja joka tunnistaa, mittaa, arvioi, seuraa, raportoi sekä valvoo riskejä. Kolmantena vakavaraisuuden pilarina on markkinakuri. Käytännössä kolmas pilari vaatii pankeja julkaisemaan avoimesti tietoa omista riskeistä sekä riskienhallinnasta. (Kontkanen 2015.)

3.3 Luottoriskin mittaaminen

Vakavaraisuuden laskentaan pankeilla on mahdollisuus käyttää joko standardimenetelmää tai sisäisten luottoluokitusten menetelmää (IRBA). Sisäisten luottoluokitusten menetelmä edellyttää pankilta tiettyjen vaatimusten täyttämistä, ja mikäli pankki hakee lupaa käyttää tätä menetelmää, arvioi Finanssivalvonta onko pankilla tarvittavat resurssit tähän menetelmään. Mikäli pankki ei hae lupaa IRBAn käyttöön tai Finanssivalvonta ei myönnä sille lupaa, on pankin käytettävä standardimenetelmää. Molempien mallien perustana on omien varojen määrä, jonka on oltava kahdeksan prosenttia pankin varojen ja taseen ulkopuolisten sitoumusten riskipainotetusta summasta. (Finanssivalvonta, 2006.)

Hypoteekkiyhdistyksen toimitusjohtaja Ari Pauna totesi 2015, että kaikki suurimmat pankit käyttävät jo sisäistä luottokelpoisuusluokitusta, ja kaikki muut tulevat seuraamaan perässä muutaman vuoden sisällä. Paunan mukaan IRBA-malli on osasyynä finanssikriiseihin, koska se parantaa pankin ydinvakavaraisuutta, muttei lisää omaa pääomaa. IRBA-mallin käyttö saattaa johtaa siihen, ettei pankeilla ole enää liikkumavaraa, vaan heidän

on tehtävä niin kuin malli kertoo, vaikka pankin henkilöstö tietäisi tietokonetta paremmin luototettavan yrityksen tilanteen, Pauna toteaa haastattelussa. (Pauna 2015.)

3.3.1 Standardimenetelmä

Standardimenetelmällä suoritettava vakavaraisuuden laskenta tapahtuu niin kuin lain-säädäntö sen määrittää (Kontkanen 2015, 89). Standardimenetelmässä käytetään ulko-puolisen toimijan luottoanalysejä. Riskipainoluokat vaihtelevat 20%-150% välillä. Basel III -uudistukset koskevat standardimenetelmää, sillä ne lisäävät sen riskiperusteisuutta. Uudistuksilla pyritään myös tasaamaan standardimenetelmän ja sisäisen menetelmän eroja. (Finanssivalvonta, 2018)

3.3.2 Sisäisten luottoluokitusten menetelmä

Basel II säännöstö esitteli sisäisen luottoluokitusten menetelmän (IRB, internal ratings-based) (Bessis 2015, 294). Yrityksen niin halutessa, ja mikäli se täyttää tietyt vaatimukset, voi se anoa Finanssivalvonnalta lupaa käyttää vakavaraisuuden laskentaan IRBA -mallia. Yritys voi valita käyttävänsä joko sisäisten luottoluokitusten perusmenetelmää (FIRB) tai edistynyttä menetelmää (AIRB) (Finanssivalvonta). Perusmenetelmässä yrityksen on laskettava vain luototettavan maksukyvyttömyyden todennäköisyys (PD, probability of default), muut parametrit ovat määritetty valmiiksi. Edistyneessä menetelmässä yritys laskee kaikki parametrit itse, joita ovat maksukyvyttömyyden todennäköisyys (PD), tappio-osuus (LGD, loss given default) ja vastuun määrä maksukyvyttömyshetkellä (EAD), joiden tuloksena saadaan odotettu tappio (EL, expected loss). Maksukyvyttömyyden todennäköisyydestä puhuttaessa voidaan käyttää myös termiä luottokelpoisuusluokitus. Luottokelpoisuusluokitus kertoo olennaisia seikkoja yrityksen taloudellisesta tilasta ja kyvystä suoriutua velkojen maksusta. Pankki voi käyttää joko omia sisäisiä menetelmiä, tai hankkia sen ulkopuoliselta toimijalta. Maksukyvyttömyyden aiheuttaman tappio-osuuden määrään varaudutaan esimerkiksi vakuuksilla. Tappio-osuuden määrä riippuu vakuuksien arvosta, taseen luonteesta ja velkojan etuoikeusjärjestyksestä konkurssipesään. (Kontkanen 2015, 90; Bessis 2015, 290-295.)

3.4 Vakuudet

Yritysrahoituksen riskienhallinnan olennainen osa on vakuudet, sillä pk-yrityksille suunnatun kyselyn mukaan suurin syy jättää hakematta ulkoista rahoitusta on kireät vakuusvaatimukset (Yrittäjät 2020). Suomalaista kirjallisuutta vakuuksista on saatavilla rajoitusti, eikä lainsäädännössä määrätä enää vakuuksista.

Vakuuden avulla luotottaja varmistaa oman tilanteensa luototettavan maksukyvyttömyyden hetkellä (Kontkanen 2015, 178-186). Rahoituksen myöntäjän kannalta vakuus pienentää luottoriskiä ja vaikuttaa pääomavaatimuksiin, mutta sillä on myös kriittinen vaikutus rahoituksen hakijan tilanteeseen, sillä hakijan on kyettävä täyttämään vakuusvaatimukset luoton saamiseksi. Samalla, kun vakuuden tarkoitus on pienentää luottoriskiä, tarkoittaa se myös riskin siirtämistä, esimerkiksi kiinteistö vakuutena siirtää riskin luottoriskistä pääomaan liittyvään riskiin.

Vakuuden arvon määrittäminen on luoton myöntäjän vastuulla. Vakuuden arvoon vaikuttaa moni asia, ja sen arvo voi vaihdella. Makrotaloudellinen tilanne voi liikuttaa kiinteistöjen ja arvopaperien hintaan, jonka takia reaalivakuuden arvosta huomioidaan yleensä vain 60-90%. Tällä minimoidaan arvon heikkeneminen tulevaisuudessa.

3.5 Korkorakenne

Luoton myöntävän tahon on saatava tuottoa palveluitansa vastaan, ja yritysrahoituksissa tuotto määräytyy rahan hinnan eli koron ja muiden maksujen mukaan. Pankkien toimintaan olennaisesti kuuluva otto- ja antolainaus muodostaa rahoituskatteen. Antolainauksesta syntyvien korkotuottojen ja muiden tuottojen on siis ylitettävä ottolainauksesta syntyvät korkokustannukset. Pankeilla on mahdollisuus määrittää itse oma käyttämänsä korko, ja se onkin yksi kilpailutekijä yritysten välillä. (Kontkanen 2015.)

Viitekorkoja voidaan käyttää laajasti erilaisissa rahoitussopimuksissa korkona. Yleisimpiä käytössä olevia viitekorkoja ovat pankkien omat prime-korot ja euribor-korot. Viitekorolla on suuri merkitys, sillä ne ovat käytettävissä yksityishenkilöillä, yrityksillä, pankeilla ja keskuspankeilla. Viitekorkoon lisätään tai siitä vähennetään pankin oma marginaali, jolloin syntyy kokonaiskorko. Marginaali on pankin itsensä päättämä, kun taas viitekoron päättää kolmas osapuoli, ja se voi vaihdella rahoitussopimuksen aikana. (Euroopan Keskuspankki 2019.)

Valtioiden harjoittama rahapolitiikka vaikuttaa viitekoron suuruuteen. Rahapolitiikalla on tärkeä merkitys taloudessa, koska korkeiden korkojen uskotaan pitävän inflaation kurissa. Muita viitekoron suuruuteen vaikuttavia tekijöitä rahapolitiikan ja inflaation lisäksi ovat talouden alijäämän suuruus, valuuttakurssipolitiikka, talouden yleiset näkymät ja odotukset. (Bessis 2010.) Suomi on eurojärjestelmän jäsen, jonka rahapoliittisena tavoitteena on ylläpitää hintavakautta. Käytännössä tämä tarkoittaa inflaation pitämistä lähellä kahta prosenttia pitkässä juoksussa. (Suomen Pankki.)

Marginaalikoron suuruus määräytyy kahden tekijän summasta, jotka ovat kilpailun määrä markkinoilla ja luottoriskin suuruus. Pankkisektorilla kilpailu on lisääntynyt, mikä on alentanut marginaalikorkoja jo usean vuoden ajan. Pankin tekemän luottoriskin mitaamisen jälkeen he päättävät marginaalikoron suuruudesta, joka on riskikompensaatio heille. (Maudos & de Guevara 2004.)

4 CASE

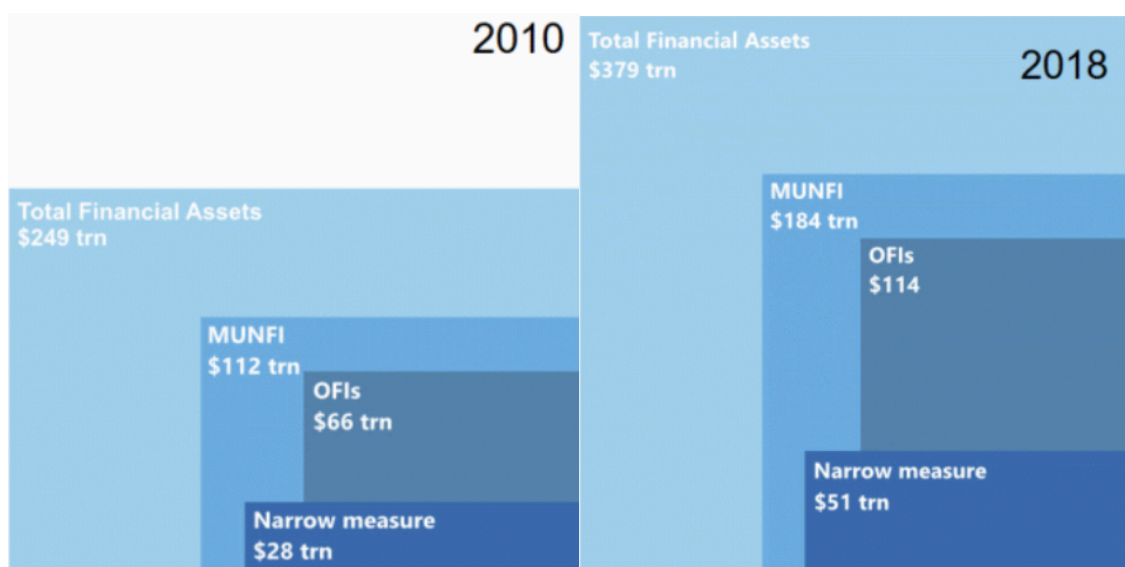
Opinnäytetyön case-osuus on rakennettu saatavilla olevan kirjallisuuden, tilastojen, tutkimusten ja alan asiantuntijan haastattelun pohjalta. Case-osion tarkoituksena on tukea teoriaosiota ja heijastaa teorian ilmentymistä todellisuuteen. Osiossa käsitellään rahoitusmarkkinoita ja siinä operoivia yrityksiä, sääntelyn määrää, vakuuksia, koron muutoksia ja näistä aiheutuneita muutoksia markkinoilla. Rahoitusalan jatkuvasta laajamittaisesta murroksesta johtuen saatavilla oleva kirjallisuus on osittain vajavaista eikä tarpeeksi ajankohtaista, joten kirjallisuuden tueksi tulkittiin alan asiantuntijoiden kommentteja ja haastatteluja. Case-osion tavoitteena on tuoda esille riskienhallintaan vaikuttaneet muutokset ja niiden todelliset vaikutukset yritysrahoitukseen. Osa tapauksen raportoinnista tapahtuu artikkelissa.

4.1 Rahoitusmarkkinat

Rahoitusta haettaessa yrityksen kannalta merkittäviä tekijöitä ovat esimerkiksi tarvittavien vakuuksien määrä, koron suuruus ja prosessin nopeus ja helppous. Nämä tekijät ovat erilaisia jokaisella rahoituksen tarjoajalla, ja niiden avulla on mahdollista saavuttaa merkittävä kilpailuetu. Suomalaiset talletuspankit ovat viime vuosikymmenen aikana kohdanneet kovaa kilpailua. Suomalaiselle pankkimarkkinalle on ilmestynyt ulkomaisessa omistuksessa olevia pankkeja joko tytäryhtiön tai sivukonttorin muodossa. (Kontkanen 2015, 16.) Näillä ulkomaisessa omistuksessa olevilla pankeilla saattaa olla tiettyjä etuja suomalaisiin pankkeihin verrattuna. Globalisaation lisäksi toinen merkittävä kilpailu on rahoitusmarkkinan monipuolistuminen. Talletuspankkien kontrolloidulle ja säänneltylle reviirille ovat tulleet varjopankit. Suomen markkinoilla toimivia rahalaitoksia on yhteensä yli 200, joka johtuu osuuspankkien suuresta määrästä. Lainojen määrässä Suomeen mitattuna suurimmat rahalaitokset ovat OP Ryhmä (markkinaosuus 36%), Nordea (markkinaosuus 25%), Kuntarahoitus (markkinaosuus 10%), Danske Bank (markkinaosuus 9%), Handelsbanken (6%), Aktia (markkinaosuus 3%) ja S-Pankki (markkinaosuus 2%). (Suomen Pankki.)

Edellä mainitut rahalaitokset omaavat pitkän historian Suomessa ja ovat olleet vankalla pohjalla aina 2000-luvulle asti. Yhtenä suurena muutoksena rahoituslalle on kuitenkin tullut uusia toimijoita. The FSB, Financial Stability Board, luotiin koordinoimaan

kansainvälisesti kansallisilla rahoitusmarkkinoilla operoivien toimijoiden työtä ja kansainvälisten standardi- ja lainsäädäntö elimien toimintaa edistääkseen ja kehittääkseen lakien ja säännösten implementointia. FSB:n alaisuudessa olevat maat ja alueet kattavat yhteensä yli 80% maailman bruttokansantuotteesta. Alla olevassa kuvassa on esitetty finanssimarkkinoiden mittasuhteita. MUNFI, OFIs ja Narrow Measure kuuluvat kaikki FSB:n ”non-bank financial intermediation” -määritelmään, joka korvasi ”shadow banking” -termin vuonna 2018. MUNFI, monitoring universe of non-bank financial intermediation on laaja termi, johon sisältyvät kaikki muut rahalaitokset paitsi keskuspankit, pankit ja julkiset rahalaitokset. OFIs, other financial intermediaries, jättää ulkopuolelle edellisten lisäksi myös vakuutusyhtiöt, eläkerahastot ja rahoituksen ja vakuutusten välitystä avustavat laitokset. The narrow measure käsittää kaikki NBFI yritykset, joilla on luoton välitystä ja toimintaan voi kuulua pankin kaltaisia riskejä. Nämä uudet toimijat operoivat täysin erilaisessa ympäristössä, sillä niiden ei tarvitse välittää sääntelystä. Alla olevat kuvat kertovat sääntelyn ulkopuolisen markkinan olevan jo valtavan suuri. (Global Monitoring Report on Non-Bank Financial Intermediation 2020.)

Kuva 2. Rahoitusmarkkinoiden koko vuonna 2010 ja 2018 (The Financial Stability Board 2020).

FSB:n tekemää tutkimusta, NBFI-yritysten rooli rahoituksen tarjoajana kiinteistömarkkinoilla, voidaan soveltaa osin tähän tutkimukseen ja sitä voidaan pitää suuntaa antavana tutkimuksena. Tärkeimpänä huomiona voidaan pitää FSB:n mielipidettä tutkimuksen lopputuloksesta, jossa todetaan NBFI-yritysten roolin olevan mahdollinen haittatekijä

taloudelliselle tasapainolle. Vaikka kyseisessä tutkimuksessa oli kyse kiinteistömarkkinoista, johtui FSB:n mielipide ennen kaikkea NBFY-yritysten luonteesta. NBFY-yritysten pitäisi olla säännöllisen valvonnan alaisuudessa, mutta sen toteutus on vaikeaa. Tämä johtuu viranomaisten tiedon puutteesta koskien varjopankkien kokoa ja toimintaa. (Global Monitoring Report on Non-Bank Financial Intermediation 2020.)

Perinteisen pankkilainan rinnalle on tullut uusia rahoitusvaihtoehtoja. FSB:n tekemän tutkimuksen mukaan peer-to-peer (P2P) lending eli vertaislaina, on nykyään hyvin yleinen rahoitusvaihtoehto ja sen suosio kasvaa nopeasti. Vertaislainaus vaihtoehto antaa mahdollisuuden yksityiselle henkilölle lainata rahaa suoraan toiselta yksityiseltä henkilöltä. Tämä malli yleistyessään muuttaisi koko rahoitusalan, sillä se poistaisi rahoitusmarkkinoilla operoivien rahoituksen välittäjien tehtävän. Toinen yleistymässä olevan vaihtoehto on crowdfunding, joukkorahoitus, jossa rahoitusta voidaan kerätä suurelta yleisöltä. Kolmas vaihtoehto rahoitukselle oli kryptovaluuttalainaus, joka yleistyy, mutta on edelleen pientä. (Global Monitoring Report on Non-Bank Financial Intermediation 2020.)

Rahoitusosalta monipuolisen kokemuksen omaava henkilö totesi haastattelussa puhuvansa varjopankki -termin sijasta vaihtoehtoisesta tai pankkien ulkopuolisesta yritysrahoituksesta. Tämä markkina tulee kasvamaan ja monipuolistumaan tulevaisuudessa, mikäli muutoksia ei viranomaisten toimesta tehdä. Pankkien rooli tulee säilymään keskeisenä, mutta pienenee suhteellisesti asteittain. Fakta on kuitenkin se, että rahoitusta haetaan jostain. Rahan kysyntä ei tule poistumaan, vaan sitä tullaan hakemaan useammasta eri paikasta. Jos tässä vaihtoehtoiset yritysrahoituksen tarjoajat pystyvät tarjoamaan paremman koron tai pienemmät vakuudet, haetaan rahoitusta todennäköisesti heiltä. (Henkilökohtainen haastattelu 12.06.2020.)

Jokainen luotonmyöntö on oma prosessinsa, ja jokainen yritys valitsee kulloinkin vallitsevassa tilanteessa parhaan mahdollisen luotonmyöntäjän. Kokonaiskuvassa voidaan ajatella varjopankkien omaavan etulyöntiaseman neljästä syystä, kysyntä, helppous, vakuudet ja strategia. Kysyntä rahoituksille voi olla suurempaa, kuin mitä talletuspankin pystyvät resurssiensa puitteissa myöntämään. Tällöin rahoitusta tarvitsevat siirtyvät hakemaan rahoitusta muualta. Varjopankkien kautta rahoituksen hakeminen voi olla myös helpompaa ja nopeampaa kuin talletuspankkien, ilman pitkiä ja monimutkaisia hakemusprosesseja. Talletuspankkien kautta haetut rahoitukset saattavat vaatia myös enemmän vakuuksia kuin mitä varjopankkien kautta. Viimeisenä syynä voi olla strategia. Varjopankkien strategiaan voi kuulua myöntää luottoja sellaisille korkean riskiprofiilin yrityksille, jotka eivät saa rahoitusta pankista.

4.2 Sääntelyn lisääntyminen

Luottolaitoksia koskevan sääntelyn määrä on muuttunut ja lisääntynyt viime vuosien aikana. Tällä hetkellä niitä sääntelee ”laki luottolaitostoiminnasta, laki liikepankeista ja muista osakeyhtiömuotoisista luottolaitoksista, säästöpankkilaki, laki osuuspankeista ja muista osuuskuntamuotoisista luottolaitoksista, laki hypoteekkiyhdistyksistä, laki talletuspankin toiminnan väliaikaisesta keskeyttämisestä, laki kiinnitysluottopankkitoiminnasta, laki talletuspankkien yhteenliittymästä, laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja laki rahoitus- ja vakuutusryhmittymien valvonnasta”. (Finanssivalvonta.)

OP-ryhmän pääjohtaja Ritakallio totesi helmikuussa 2020, että kiristynyt pankkisääntely vaikeuttaa pankkien tuloksentekeä (Lapin Kansa 2020). Fundun operatiivinen johtaja Sebastian Wikström taas sanoi pankeilla olevan rajoitteita sääntelyn takia, ja he pystyvät rahoitusta, johon pankit eivät pysty (Talouselämä 2020). Suomen valtion, kuntien ja Kevan omistama Kuntarahoitus Oyj kirjoittaa tilinpäätöstiedotteessaan ”Henkilöstön määrää on kasvattanut pankkisääntelystä johtuva jatkuva tarve kehittää yhtiön riskienhallintaa” (GlobeNewswire 2020). Rahoituslalla vaikuttava haastateltava taas totesi: ”Sääntelyn lisääntyminen on tärkein yksittäinen tekijä erityisesti pankkien luottopoliittikan kiristymisen taustalla”. (Henkilökohtainen haastattelu 12.06.2020.)

Yllä olevien lausuntojen perusteella on selvää, että sääntelyn määrä on kasvanut. Tämä ei kaikkien mielestä ole hyvä idea, sillä se rasittaa yritysten tuloksentekeyttä, vaikeuttaa operaatiota ja ennen kaikkea vaikeuttaa yritysten rahoituksen saantia. Sääntely sitoo pankkien käsiä, eikä heillä ole liikkumavaraa. Yksittäiset luotonmyöntöprosessit tapahtuvat sääntelyn sallimalla tavalla. Asian vakavuus paljastuu siinä, että sääntelyn liiallisuudesta puhuvat sekä sääntelyn alaisien yritysten edustajat että sääntelyn ulkopuolella toimivien yritysten edustajat. Tilanne on siis se, että pankkien, varjopankkien ja niiden asiakkaiden mielestä sääntely on liiallista. Ainoat, jotka näkevät sääntelyn määrän olevan hyvä, on niitä asettavat viranomaiset.

4.3 Korot ja vakuudet

Pk-yritysbarometri on Suomen Yrittäjien, työ- ja elinkeinoministeriön ja Finnveran yhdessä tekemä kartoitus yritysten taloudellisesta tilanteesta. Vuonna 2004 pk-

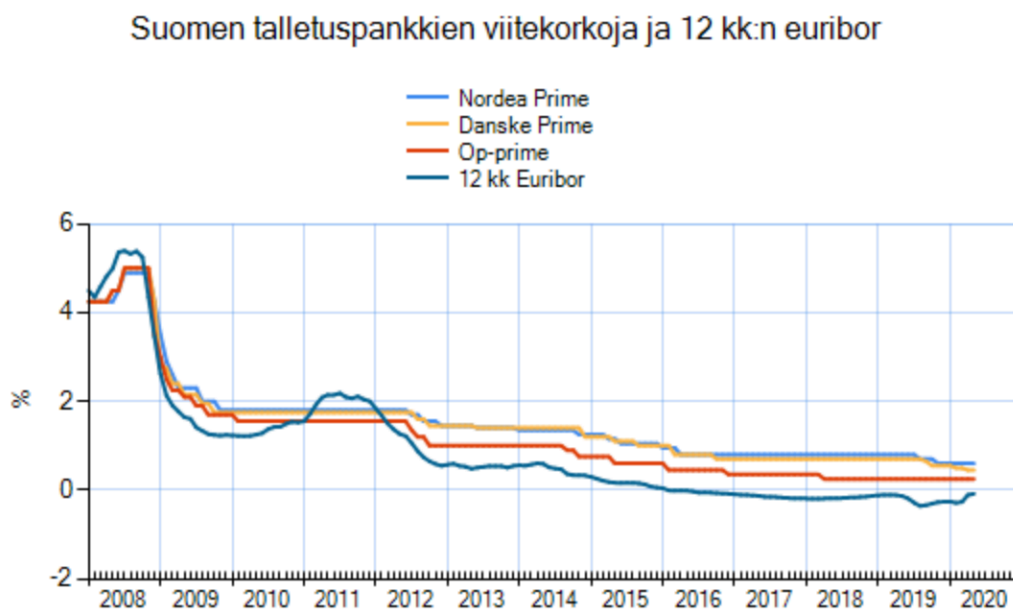
barometrissa mitattiin muun muassa kasvuhaluttomuuden syitä. Teollisuuden, rakentamisen ja palveluiden osalta 0% yrityksistä ilmoitti vakuuspulan olevan yksi syy kasvuhaluttomuudelle. Ainoastaan kaupan alalta 1% yrityksistä ilmoitti vakuuspulan olevan todellinen ongelma. (Pk-barometri 2004.) Vuonna 2020 samainen kartoitus tuo ilmi, että kaikista yrityksistä 36% on jättänyt hakematta rahoitusta, koska vakuusvaatimukset ovat liian korkeita. Teollisuuden alalta lukema on 43%, rakentamisen alalta 32%, kaupan alalta peräti 48% ja palvelu alalta 32%. Vaikkakaan tilastot eivät ole täysin vertailukelpoisia keskenään, indikoi nämä yhdessä isosta muutoksesta rahoitukseen tarvittavien vakuuksien määrän kasvusta. Kaupan alalla lähes puolet yrityksistä jättää hakematta rahoitusta, koska vakuusvaatimukset ovat liian kovia. Nämä hakematta jätetyt rahoitukset voivat viivästyttää tai peruuttaa talouden kannalta tärkeitä investointeja. (Pk-barometri 2020.)

Samainen pk-barometri vuodelta 2020 kertoo, että pk-yrityksistä 16% on sitä mieltä, että luottopolitiikka on kiristynyt paljon ja 31% on sitä mieltä, että luottopolitiikka on kiristynyt vähän. 51% on sitä mieltä, että luottopolitiikka on pysynyt ennallaan. Lähes puolet yrityksistä on siis sitä mieltä, että luottopolitiikka on kiristynyt viimeisen vuoden aikana. Luottopolitiikan kiristymisen aiheuttaja on ollut useimmiten kiristyneet vakuusvaatimukset, jota mieltä oli 63% yrityksistä. Keväällä 2017 tehtiin vastaava tilastointi ensimmäisen kerran, ja silloin 31% yrityksistä kertoi kireiden vakuusvaatimusten olevan esteenä rahoituksen hakemiselle. Lukema on siis noussut viime vuosien aikana.

Vakuuksien merkitys on kasvanut ja kasvaa edelleen, mikäli muutoksia ei tehdä. Sääntelyä ylläpitävät viranomaiset eivät ole antaneet olettaa, että suunta olisi muuttumaan, vaan vallitsevien trendien jatkuessa suunta tulee olemaan sama. Lisääntyneisiin vakuusvaatimuksiin vastaaminen voi tuottaa hankaluuksia pk-yrityksille. Vaihtoehtona on käyttää esimerkiksi Finnveran takausta, mikä maksaa. Yritykset joutuvat siis maksamaan erikseen korkoa sekä rahoitukselle että takaukselle, mikä voi muodostua liian korkeaksi hinnaksi. (Henkilökohtainen haastattelu 12.06.2020.)

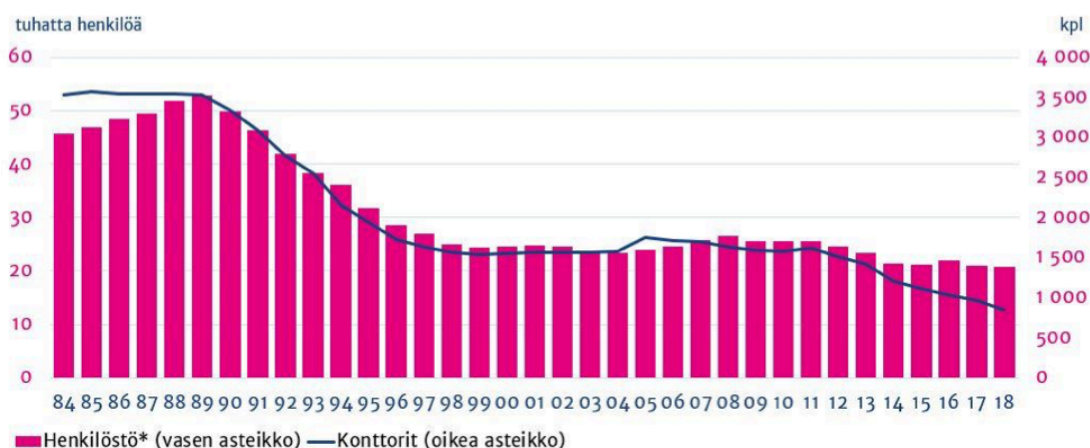
Barometrin mukaan 30% yrityksistä kertoi luottopolitiikan kiristymisen johtuvan rahan hinnan noususta. Rahan hinnalla tarkoitetaan rahoituksen korkoa. Alla olevasta kuvasta nähdään kuitenkin selvästi, miten korot ovat olleet isossa kuvassa laskussa. 2008 finanssikriisin aikana korot nousivat äkillisesti, jonka jälkeen ne ovat laskeneet alaspäin, aina negatiiviseksi saakka. Rahan hinnan nousu ei siis selity viitekorolla, vaan marginaalikorolla. Pankkien viitekoron päälle lisäämä oma marginaalikorko on aiheuttanut rahan hinnassa nousua. Sääntelyn lisääntyminen on vaatinut pankeilta suuria investointeja niin

henkilöstöön kuin järjestelmiin ja prosesseihin. Pankkien pitää kattaa nämä kulut ja tehdä tulosta, joten marginaalikoron on oltava riittävän suuri.

Kuva 3. Suomalaisien pankkien viitekorkoja kuukausittain (Suomen pankki).

Korot voidaan jakaa kahteen eri tyyppiin sen muuttumisen perusteella, vaihtuvakorkoiseen ja kiinteäkorkoiseen. Kiinteäkorkoinen korko pysyy samana sovittujen ehtojen mukaisesti, vaikka makrotaloudellinen tila muuttuisi. Vaihtuvakorkoinen korko muodostuu kahdesta erästä, viitekorosta ja marginaalista. (Danske Bank 2020.) Marginaali muodostuu aina tapauskohtaisesti, eikä pankit anna niistä tietoa julkisesti.

Kuva 4. Pankkien henkilöstön ja konttoreiden määrä (Finanssiala 2018).

Jo vuodesta 1989 pankeissa on ollut käynnissä trendi, jossa konttoreiden ja henkilöstön määrää on vähennetty. Tämä vähentyminen on tarkoittanut suurempaa työmäärää henkilöstölle tai vaihtoehtoisesti keinoälyn hyväksikäyttöä luotonmyöntöprosessissa. Tämä johtaa taas siihen, että rahoitushakemuksien käsittelyssä ei voida enää perehtyä hakemuksiin yksityiskohtaisesti. Tämä johtaa paikallistuntemuksen puutteeseen ja henkilöstön tuntemattomuuteen. Nämä seikat taas johtavat riskin kasvamiseen, mikä heijastuu marginaalikoron kasvamiseen. Useamman yrityksen luottopolitiikasta kokemusta omaava haastateltava toimihenkilö totesi keinoälyn jo vaikuttaneen yritysrahoitukseen. (Henkilökohtainen tiedonanto 12.06.2020.) Keinoälyllä tässä vaiheessa kuitenkin ei ole mahdollisuutta vaikuttaa luottopäätökseen muuta kuin numeroiden ja historian perusteella. Paikallis- ja henkilötuntemista ei voida korvata.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia yritysrahoitukseen liittyvää riskienhallintaa. Tutkimuksessa selvitettiin, mitä muutoksia riskienhallinnassa on tapahtunut ja mitä vaikutuksia muutoksilla on ollut. Riskienhallinnassa tapahtuneet muutokset tulevat muokkaamaan markkinoita yhä enemmän tulevaisuudessa. Aihe on ajankohtainen ja hyvin tärkeä kansantalouden kannalta.

Opinnäytetyön teoriaosuuden tarkoitus oli johdattaa lukija case-osuuteen. Teoriaosuuksessa käsiteltiin yritysrahoitusta ja sen jälkeen riskienhallintaa. Yritysrahoituksen osuus sisälsi eri rahoituksen lähteet ja pankkisääntelyn. Riskienhallinnan osuus sisälsi eri riskityypit, vakavaraisuuden, luottoriskin mittaamisen, vakuudet ja korkorakenteen. Caseosuudessa tutkittiin tilastojen, raporttien ja haastatteluiden avulla rahoitusmarkkinoiden tilaa, sääntelyn lisääntymistä sekä korkoja ja vakuuksia. Tavoitteena oli selvittää uusimpien tilastojen, raporttien ja haastatteluiden avulla riskienhallinnan muutosten todelliset vaikutukset.

Suomen pankkisektori on tällä hetkellä isossa murroksessa, johon vaikuttaa digitalisaatio, sääntely ja kilpailu pankkisektorilla. Mikäli talletuspankit haluavat edelleen olla kilpailukykyisiä toimijoita, on niiden väistämättä uudistuttava. Alati kasvava varjopankkimarkkina on riski, sillä sitä ei ole pankkien tavoin säännelty. Jos varjopankkimarkkina jatkaa yhä kasvuaan, olemme tilanteessa, jossa on olemassa kaksi yhtä suurta pankkisektoria. Ainoa erotus on se, että toista ei ole säännelty. Elämme hyvin ristiriitaisessa tilanteessa. Alun perin sääntely on kehitetty estämään finanssikriisien syntyminen. Sääntely on kuitenkin moninkertaistunut vuosien saatossa ja riskienhallinta on viety niin pitkälle, että yritykset siirtyvät hakemaan pääomaa muualta kuin pankeilta. Tähän tarpeeseen on syntynyt varjopankit ja niiden kaltaiset toimijat. Tutkimuksen perusteella voidaan esittää muutama erilainen mahdollinen lopputulema. Vakavin mahdollinen lopputulema on, että yritykset siirtyvät hakemaan rahoitusta vain varjopankeilta, jolloin pankkien yksi tärkeä tulonlähde karkaa muualle ja pankit ajautuvat kriisiin. Varjopankit taas jatkavat toimimista ilman sääntelyä, luotottavat riskisiä yrityksiä ja mahdollinen finanssikriisi syntyy todennäköisempää. Todennäköisempi lopputulema olisi, että pankkien sääntelyä puretaan tai muutetaan. Riskienhallinnan säädöksiä muutetaan löyhemmäksi, jotta rahoituksia voidaan myöntää ja kilpailla asiakkaista varjopankkien kanssa. Varjopankeille taas aletaan luomaan sääntelyä, jolla pienennetään mahdollisten kriisien syntyjä. Kolmas

mahdollinen lopputulema on, että pitäisi alkaa valmistautumaan maailmaan, jossa varjopankit ovat ainoita pankkeja.

Vuosikymmeniä jatkunut trendi, jossa pankit vähentävät toimipisteitään ja henkilöstöään tulee jatkumaan tulevaisuudessakin. Pankit kuitenkin haluavat pitää asiakasmääränsä vähintään samana, tai mieluummin jopa nostaa niitä. Tällöin syntyy selkeä ristiriita, sillä miten kaikkia henkilö- ja yritysasiakkaita voidaan palvella vähennetyillä resursseilla? Joko palvelun taso laskee huomattavasti, tai on otettava muita apuvälineitä käyttöön. Tässä kohtaa pankit luottavat hyvin vahvasti digitalisaatioon. Kuten jo todettua, ala on ollut murroksessa jo pitkään, eikä muutokset ole hiipumassa, vaan päinvastoin.

Tällä hetkellä pankithan siis pyrkivät siihen, että tekoäly pystyisi suorittamaan yritysrahoituksen luotonmyöntöprosessin. Jos olemassa olisi keinoälylaite, joka pystyisi analysoimaan rahoitusta hakevan yrityksen täydellisesti, olisi maailma hyvin erilainen kuin se missä tällä hetkellä elämme. Finanssivalvonnan määräyksestä luottopäätöksen on perustuttava luottoanalyysiin, jossa annetaan kattava kuva luottoa hakevasta asiakkaasta, luottokelpoisuudesta ja rahoitettavasta hankkeesta. Luottopäätöksissä on huomioitava vain muutama esimerkki mainitakseni johdon kyvykkyys ja asiantuntemus, luottopäätöksen linjaus luottostrategiaan ja arvio korkojen ja muiden taloudellisten olosuhteiden muutosten vaikutuksista. Laitetta, joka kykenisi tällaisia asioita laskemaan ja ennustamaan ei tule vielä useaan vuoteen olemaan olemassa. Finanssivalvonta toteaa myös määräyksissään, että mikäli luottoanalyysiä on automatisoitu, on siitä silti käytävä läpi tarkasti ja yksityiskohtaisesti kaikki asiat ja lähteet. Riskienhallinnan automatisointi ei siis poista sitä faktaa, että ihminen joutuu tarkistamaan kaiken. Yllä kuvattu tilanne synnyttää tilanteen, jossa vähennetyillä resursseilla tulisi pystyä suorittamaan sama työmäärä. Resurssivähennysten jälkeen pankit eivät voi olla tietoisia pk-yritysten tilasta tietyllä alueella tietyllä toimialalla. Sääntely on vaikuttanut riskienhallintaan lisäämällä vakuuksien määrää. Näiden muutosten jälkeen lopulta myönnetyn lainan hinta nousee liian korkeaksi yrityksille, jotka jättävät hakematta rahoitusta, tai hakevat sitä muualta.

Vuonna 2008 alkanut finanssikriisi aiheutti vakavia seurauksia, jonka kaltaisia ei enää haluta nähdä. Talletuspankkeja on alettu sääntelemään tiukemmin, vaikka finanssikriisin aiheutti varjopankin kaltainen toimija, joita ei edelleenkään vuonna 2020 säädellä. Rahoituksen hakemisprosessi on aina erilainen ja siihen vaikuttaa monta asiaa. Tämä tutkimus osoittaa riskienhallinnan muutosten vääristäneen kilpailua talletuspankkien ja varjopankkien välillä. Tämän hetkinen kirjallisuuden puutteellisuus osoittaa myös sen, ettei tilannetta välttämättä ole vielä ymmärretty täysin.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta pankkisektorin jatkavan murrostaan myös tulevaisuudessa. Rahoitusta tarvitsevat voivat tehdä valintansa kahden eri markkinan väliltä, säännellyltä tai sääntelemättömältä markkinalta. Lisääntynyt pankkisääntely on aiheuttanut vakuuksien määrän nousun ja rahan hinnan nousun. Pankit joutuvat vähennetyillä resursseilla kilpailemaan muiden toimijoiden kanssa mitä ei ole säännelty. Epäreilu kilpailutilanne ajaa yritykset muualle. Tutkimuksen avulla on perusteltua kysyä, onko tämä terve tilanne? Vaikka sääntelyllä on hyvä tarkoitus ja sääntelyä tietyssä määrin on pakko olla, voi tilanne olla, että se on mennyt liian pitkälle. Vaihtoehtoja on kaksi: joko pankkisääntelyä puretaan tai sitä lisätään muille toimijoille. Aiheesta voisi toteuttaa jatkotutkimuksen erityisesti keinoälyn osalta. Keinoäly tulee muuttamaan koko maailman tulevaisuudessa, ja sen roolia ja tulevaisuutta pankkien riskienhallinnassa voisi tutkia.

LÄHTEET

Admati, A. ja Hellwig, M. 2013. The Bankers' New Clothes. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/turkuamk-ebooks/reader.action?docID=1084823>

Bessis, J. 2015 Risk Management in Banking, 4th edition.

Biever, W. ja Parker, G. 1995. Risks Management: Problems & Solutions.

Dewatripoint, M. ja Rochet, J. & Tirole J. 2010. Balancing the Banks: Global Lessons from the Financial Crisis. <http://www.library.fa.ru/files/Tirole-Balancing.pdf>

Doyle, N., Hermans, L., Molitor, P. ja Weistroffer, C. 2016 European Central Bank. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbop174.en.pdf>

Euroopan Keskuspankki. Mitä viitekorot ovat, miksi ne ovat tärkeitä ja minkä vuoksi niitä ollaan uudistamassa? https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me-more/html/benchmark_rates_qa.fi.html

Euro ja Talous 2016. Varjopankkitoimintaa vai ei? Muuttuvat rahoitusmarkkinat ovat haaste kansainvälisille määritelmille. Viitattu 24.3.2020 <https://www.eurojatalous.fi/fi/2016/artikkelit/varjopankkitoimintaa-vai-ei-muuttuvat-rahoitusmarkkinat-ovat-haaste-kansainvalisille-maaritelmille/>

Euro ja Talous 2016. Pankkien vakavaraisuussäätelyn uudistus loppusuoralla. Viitattu 15.4.2020 <https://www.eurojatalous.fi/fi/2016/2/pankkien-vakavaraisuussaatelyn-uu-distus-loppusuoralla/>

Euro ja Talous 2019. Luotonanto pankkisektorin ulkopuolelta kasvussa. <https://www.eurojatalous.fi/fi/2019/artikkelit/luotonanto-pankkisektorin-ulkopuolelta-kasvussa/>

Finanssivalvonta 2020. Euroopan unionin pankkisäätelyn Baselin suositusten loppuunsaattamiseksi valmisteilla. <https://www.finanssivalvonta.fi/tiedotteet-ja-julkaisut/toimintakertomukset/toimintakertomus-2019/teemat/euroopan-unionin-pankkisaantely-baselin-suositusten-loppuunsaattamiseksi-valmisteilla/>

Finanssivalvonta 2018. Basel III -uudistukset yhdenmukaistavat pankkien vakavaraisuuslaskentaa – sisäisiä malleja soveltavien suomalaisten pankkien pääomavaateiden

arvioidaan kasvavan. https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/15290/Basel_III-%20uudistukset.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Finanssivalvonta 2017. Pankkisektorin uudistuttava, mutta ei riskienhallinnan kustannuksella. https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/14661/Pankkisektorin_uudistuttava_mutta_ei_riskienhallinnan_kustannuksella.pdf?sequence=1

Finanssivalvonta. <https://www.finanssivalvonta.fi/kuluttajansuoja/kysymyksia-ja-vas-tauksia/pankkipalvelut/takaus-ja-panttaus/>

Finanssivalvonta, luottoriski : https://www.finanssivalvonta.fi/globalassets/fi/saantely/maarayskokoelma/2018/04_2018/2018_04.m2.pdf

Finanssivalvonta. <https://www.finanssivalvonta.fi/pankki/luottolaitokset/saantely/lainsaadanto/>

Financial Stability Board 2020. Global Monitoring Report on Non-bank Financial Intermediation. <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P190120.pdf>

GlobeNewswire 2020. Kuntarahoitus Oyj:n tilinpäätöstiedote 1.1.-31.12.2019. <https://www.globenewswire.com/news-release/2020/02/13/1984451/0/fi/Kuntarahoitus-Oyj-n-tilinpaaetostiedote-1-1-31-12-2019.html>

Investopedia. Basel I. https://www.investopedia.com/terms/b/basel_i.asp

Lapin Kansa 2020. OP:n Ritakallio: Pankkien tuloksiin kohdistuu paineita – vuoden 2020 haaste on kustannusten hallinta. <https://www.lapinkansa.fi/opn-ritakallio-pankkien-tuloksiin-kohdistuu-painei/599150>

Luottolaitoslaki 8.8.2014/610 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20140610#O3L9P9>

Martikainen, M. Ja Vaihekoski, M. 2015. Yritysrahoituksen perusteet.

Maudos, J. Ja de Guevara, J. 2004. Factors explaining the interest margin in the banking sectors of the European Union. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S037842660300236X?casa_token=ttzHKDe1hrsAAAAA:hQFR-UCe-n6Ue1FM1dtFgRYvlqeNqaPe-rukFV7UP9P4rAX6VJuC7saMMHJI9JW72zbRj8Bbxgdg#BIB11

McKinsey & Company 2018. Basel III: The final regulatory standard. <https://www.mckinsey.com/business-functions/risk/our-insights/basel-iii-the-final-regulatory-standard>

Riasi, A. 2015 Competitive Advantages of Shadow Banking Industry: An Analysis Using Porter Diamond Model. <https://pdfs.semanticscholar.org/0d3d/c4ab35228832571f54d2f3bf157f97aaf451.pdf>

Suomen Pankki. <https://www.suomenpankki.fi/fi/opi-taloudesta/opi-taloudesta/rahapolitiikka/>

Suomen Pankki. <https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/rahalaitosten-tase-lainat-ja-tal-letukset-ja-korot/taulukot/>

Talouselämä 2020. ”Enemmän tekemistä kuin ehtii tehdä ja välillä menee yöunet” – Yrittäjätaustainen Sebastian Wikström tuntee kasvuyrittäjien huolet siirtyessään Fundun operatiiviseksi johtajaksi. <https://www-talouselama-fi.ezproxy.turkuamk.fi/uutiset/enemman-tekemista-kuin-ehdii-tehda-ja-valilla-menee-younet-yrittajataustainen-sebastian-wikstrom-tuntee-kasvuyrittajien-huolet-siirtyessaan-fundun-operatiiviseksi-johtajaksi/f39a54ff-2a00-43d2-96e0-7dd1f1d5a7d2>

Valtiovarainministeriö 2018. Työllisyyden kasvu vahvistaa julkista taloutta. https://vm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tyollisyyden-kasvu-vahvistaa-julkista-taloutta

Yrittäjät. Pk-barometri 2020. https://www.yrittajat.fi/sites/default/files/sy_pk_barometri_kevat2020_2020.pdf

Yrittäjät. Pk-barometri 2004. https://www.yrittajat.fi/sites/default/files/barometri2004_df2a6d66-192f-4db4-999d-8b9a032e0735.pdf

Haastattelupohja rahoitusalan asiantuntijalle

1. Miten riskienhallinta on muuttunut yritysrahoituksissa viimeisten vuosien aikana?
2. Kuinka paljon sääntely on vaikuttanut riskienhallintaan yritysrahoituksissa?
3. Onko keinoäly vaikuttanut rahoituksen myöntöprosessiin?
4. Kuinka paljon henkilöstöresurssien vähennykset ovat vaikuttaneet yritysrahoitusten riskienhallintaan?
5. Millaisena näette varjopankkien aseman yritysrahoitusten tarjoajana?
6. Mihin suuntaan arvioitte riskienhallinnan menevän tulevaisuudessa?
7. Miten vakuuksien määrä on muuttunut yritysrahoitusten takauksissa?